

slavljenički obasjavajući grad, zamijenjena u tamnoj tišini noći, u jednom mrtvom gradu, crvenom jugoslavenskom zvijezdom podignutom na najviši gradski krov.“

Zaključno, knjiga Lina Vivode *In Istria prima dell'esodo* je prije svega, kao što je to i navedeno u podnaslovu, autobiografsko djelo i kao takvo ga treba čitati. Pisano publicističkim stilom, uz mnoge zanimljive i vrijedne zapise iz autorova djetinjstva, ono nam približava život na pulskim ulicama i bezbrižnost pulske *mularije* 30-ih i početkom 40-ih godina prošloga stoljeća. Povijesno gledano, kao svjedok vremena, Vivoda donosi i sjećanja i utiske oko ključnih događaja u Puli za vrijeme i nakon Drugoga svjetskoga rata, približavajući nam dramatiku koju je sa sobom donijela promjena državnih i geopolitičkih odnosa na ovim prostorima. Međutim, autorova analiza tih zbivanja snažno je uvjetovana njegovim osobnim gorkim iskustvom, nemogućnošću uživanja političkih sloboda kod nove jugoslavenske vlasti, pogibijom njegova mlađega brata u eksploziji na Vargaroli 1946. te naposljetku odlaskom iz rodne Pule 1947. u Italiju, što je nesumnjivo utjecalo na ograničenost pogleda na kompleksnu problematiku razmatranoga razdoblja.

Milan Radošević

**William Klinger, *Teror narodu. Povijest OZNE, Titove političke policije*,
Zagreb: Večernji list, 2014., 171 str.**

Knjiga *Teror narodu. Povijest OZNE, Titove političke policije* Williama Klingera, prvobitno objavljena na talijanskom jeziku (*Il terrore del popolo: Storia dell'OZNA, la polizia politica di Tito*, Trieste: Italo Svevo, 2012.), predstavlja pokušaj sintetiziranja glavnih značajki funkcioniranja Odjeljenja za zaštitu naroda (Ozna) formalno osnovanoga 1944., na temeljima već postojeće obavještajne i kontraobavještajne strukture u redovima jugoslavenskoga partizanskog pokreta, a rasformiranoga 1946. godine. Iz te je organizacije potom nastala Uprava državne bezbjednosti (Udba) i Kontraobavještajna služba jugoslavenske vojske (KOS).

William Klinger, prerano preminuli nekadašnji djelatnik rovinjskoga Centra za povijesna istraživanja – Centro di ricerche storiche, u knjizi je preskočio predgovor te izravno „uronio“ u problematiku, kvantitativno i

kvalitativno vrlo oskudno opremljenim „Uvodom“ (7-9). Započinje konstatacijom kako se o jugoslavenskom obavještajnom sustavu nakon Drugoga svjetskog rata, izuzev emigrantskih krugova, nije gotovo uopće pisalo, a u kratkim crtama opisuje i početak rata na ovim prostorima, prirodu posla vodećih ličnosti antifašističkoga pokreta te ulogu Josipa Broza Tita. U uvodu, dakle, nije eksplicitno predstavljeno stanje istraženosti teme, kao ni dostupna literatura i izvori, a ostalo je nejasno na koje (ili koja) istraživačko pitanje knjiga ima odgovoriti.

Prvo poglavlje „Kominterni i KPJ (1919. – 1941.)“ (11-23) u kraćim crtama obrađuje djelovanje komunističkoga pokreta u Europi između dva svjetska rata s refleksijama na Komunističku partiju Jugoslavije (KPJ) u svjetlu izbivanja Drugoga svjetskoga rata. Dominira prikaz platforme na kojoj će tijekom rata „izrasti“ obavještajni aparat, tj. autor oslikava portrete istaknutijih osoba i opisuje međuodnos komunističkih partija Slovenije, Hrvatske i Srbije, kao i Titovu aktivnu ulogu u nastojanjima njihova čvršćega povezivanja pod kapu KPJ.

U sljedećem poglavlju, „Nastanak partizanske obavještajne službe (1941.)“ (25-56), fragmentarno je obavljena analiza ratnoga funkcioniranja KPJ te prelazak na oružanu borbu, pri čemu se, prema riječima autora, u prvo vrijeme računalo na suradnju s četnicima i pripadnicima Hrvatske seljačke stranke. Središnje mjesto ove tematske cjeline zauzima tvrdnja kako u prvim diverzantskim akcijama dominira zadaća stvaranja obavještajnoga aparata, dok se „prvi organizacijski oblici i nosioci obavještajne službe javljaju pod različitim nazivima: partizanska straža, narodna milicija, narodna straža“. U nastavku autor donosi pet u cijelosti transkribiranih dokumenata, koji zauzimaju veći dio ovoga poglavlja: upute kako se osvaja i oslobađa naseljeno mjesto te kako se drži i brani oslobođeni teritorij, kako stvoriti preduvjete za mobilizaciju širokih slojeva i dr. Naposljetku ostaje nejasno zbog čega se autor odlučio na pružanje cjelovitih dokumenata na izravno tumačenje čitateljima, umjesto problematiziranja, analize i vlastite sinteze.

Poglavlje „Slovenska anomalija – VOS (OF)“ (57-76), kako i naslov sugerira, prati razvitak antifašističkoga pokreta u Sloveniji, s naglaskom na njegovom obavještajnom i operativnom dijelu. Promatra prirodu njegova odnosa s ostatkom partizanskoga pokreta pod Titovim vodstvom, pri čemu autor ukazuje na dvije zapovjedne linije: bespogovornu lojalnost slovenske

Osvobodilne fronte Moskvi do 1944. te Brozovu ideju „revolucije“ i samostalnoga ustrojavanja vlasti na okupiranim i kasnije oslobođenim područjima, čime se pripremao teren za preuzimanje vlasti nakon rata. Također se u međuodnos stavljaju počeci oružanoga otpora u različitim dijelovima okupiranoga teritorija te važnost uspostave obavještajnoga aparata, koji je prema Titovim riječima bio „puno važniji od partizanske operative“.

Narednim poglavljem „Centralizacija obavještajnoga aparata GŠ [Glavnoga štaba, op. I. Ž.] Hrvatske (1942.)“ (77-106) ponovno dominiraju transkribirani cjeloviti dokumenti s naslovima: „Uputa za organizaciju političke obavještajne službe“, „Uputstvo II odseka Vrhovnog štaba Narodnooslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske Jugoslavije od 6. maja 1942. o organizaciji obaveštajne službe u redovima NOP i DVJ i prikupljanje podataka o neprijatelju“ te „Uputa za obaveštajnu službu“. Popraćeni su kraćim komentarima, a stječe se dojam da je autor fragmentarno pokušao prikazati osnutak hrvatskoga partizanskog pokreta, iako ostaje upitno je li sadržajno odgovorio na naslov ove cjeline. Sljedeće vrlo kratko poglavlje ima naslov „Kapitulacija Italije i stvaranje Odsjeka za zaštitu naroda pri Vrhovnom štabu (1943.)“ (107-112), u kojem je dan osvrt na prve ozbiljnije kontakte Titova antifašističkoga pokreta s pripadnicima savezničkih snaga. Kroz paradigmu kapitulacije Italije 1943. i podizanja masovnoga ustanka otvara pitanje kvalitetnijega organiziranja partizana, gdje svoje mjesto od 1944. pronalazi i Odsjek za zaštitu naroda.

Naredno poglavlje „Sovjetsko priznanje i formiranje Odjeljenja zaštite naroda pri Predsjedništvu za narodnu obranu NKOJ-a (1944.)“ (113-120) u kraćim crtama daje pregled događaja u kojima je „Ozna postavljena kao jedinstvena, centralizirana organizacija“. U nastavku je priložen transkript dokumenta „Naredba vrhovnog komandanta (...) o osnivanju Odjeljenja zaštite naroda (Ozne)“, s osvrtom na njezino djelovanje u sklopu partizanskih snaga koncem Drugoga svjetskog rata. U sljedećem se poglavlju „Divlja čišćenja u Srbiji i operacije KNOJ-a u Vojvodini (1944. – 1945.)“ (121-133) obrađuje razdoblje završnih ratnih operacija jugoslavenskih partizana u sjevernoj Srbiji u listopadu 1944., s posebnim naglaskom na pitanju zatvaranja, ubijanja i protjerivanja tzv. folksdojčera. U nastavku teksta autor raspravlja o broju stradalih od regularnih jedinica Jugoslavenske armije, u koje su bili uklopljeni i djelatnici Ozne, te o njihovom obračunu s gerilskim skupinama kolaboracionista nakon svibnja 1945. godine.

Pretposljednja cjelina „Konačna likvidacija neprijatelja‘ (1945.)“ (135-144) sadrži više tematskih cjelina: dominira problematika popisivanja sumnjivih i nepoćudnih građana, suradnika i aktivnih djelatnika na područjima koja su netom oslobođena te pitanje fizičkih likvidacija „narodnih neprijatelja“ u prvim danima mira. Prema subjektivnom dojmu potpisnika ovih redaka, čini se kako autor problemu „komunističkih zločina“ prilazi tendenciozno, što pomalo odaje dojam neprofesionalnosti. Također, u ovome je poglavlju citirana znanstveno nerelevantna literatura, poglavito kontroverzno povjesničara Josipa Jurčevića, čiji su revizionistički stavovi o Drugom svjetskom ratu u najmanju ruku neprihvatljivi. Zadnje je i najkraće poglavlje „Raspuštanje Ozne (1946.)“ (145-146), u kojem autor na tek nešto više od jedne stranice, „usput“ uspoređujući Oznu s Gestapoom, a elitne partizanske proletherske brigade sa SS divizijama, u osnovnim faktografskim crticama opisuje proces razgradnje ove organizacije na vojni i civilni sektor, iz čega nastaju nove službe spomenute u uvodu ovoga prikaza.

U „Zaključku“ (147-151) je autor rezimirao svoje djelo u nekoliko osnovnih smjernica: Ozna ne nastaje prvenstveno radi borbe protiv neprijateljskih snaga već zbog provođenja obavještajnoga i kontraobavještajnoga rada i represije prema odabranim pojedincima ili skupinama mimo glavnih vojnih operacija. Isto tako, ona je radila na procesu priznavanja Titovih partizana kao jedine aktivne protufašističke opcije, što je uključivalo i konspirativan rad prema četnicima, do 1943. jedine priznate antifaašističke snage na jugoslavenskom prostoru. Prema autoru, nositelji su obavještajnoga rada bili Slovenci, a „svi su Titovi koraci prema stvaranju centraliziranog obavještajnog aparata iz kojega će 1944. proisteći i okosnica nove Jugoslavije iskušani u Hrvatskoj“. U završnome dijelu rada autor komentira Ozninu odgovornost za masovne likvidacije nakon svršetka rata na prostoru Jugoslavije, što je Komunističkoj partiji utrlo put za nesmetan dolazak na vlast. Nakon zaključne cjeline slijedi „Popis kratica“ (153-156), „Bibliografija“ (157-164) te „Kazalo osobnih imena“ (165-171).

Zaključno se može reći kako je sam naslov ove monografije vrlo pažljivo odabran. Knjiga, naime, otvara novu temu u historiografijama na postjugoslavenskom prostoru, što je, vjerojatno, njezina najveća prednost.

Međutim, knjigu pomalo razgrađuje (kvvari) njezina kvalitativna sastavnica: pogledom na korištenu bibliografiju vidljivo je da su izvori kojima se autor koristi uglavnom objavljeni (kao knjižna izdanja). S obzirom

na nepostojanje predgovora ili kvalitetnijega uvoda, nije vidljivo što je autor ovom knjigom zapravo htio pokazati: sintezu dosad objavljenih radova, što je teško prihvatljivo s obzirom na oskudnost prethodnih studija na tu temu, ili izvorno znanstveno djelo, što opet ne stoji u potpunosti zbog upotrebe poznatih dokumenata, činjenica i tvrdnji. Primjerice, kao primarni se izvor koriste *Sabrana djela Josipa Broza Tita* (ur. Pero Damjanović, 30 svezaka, Beograd 1977. – 1989.), koja se pritom uzimaju nekritički, preuzimajući tvrdnje onako kako ih je autor (J. B. Tito) tumačio (20).

Nadalje, ubacivanje čitavih transkribiranih dokumenata u drugom, četvrtom i šestom poglavlju, praksa je koja se rabi u veoma rijetkim slučajevima. Dokument je ovdje kao objekt historičareve interpretacije, a ne subjekt dan na slobodno tumačenje čitateljima – bez drugih dokumenata i bez uvida u širu sliku njihovo cjelovito objavljivanje naprosto nema smisla. Zadaća je povjesničara sintetizirati dostupne materijale, koji su prethodno analizirani, te naposljetku iznijeti cjelovite zaključke, uz preduvjet postavljanja pravih istraživačkih pitanja, koja su ovdje, čini se, izostala. Naposljetku, sam je zaključak knjige, s obzirom na nejasno izraženo istraživačko pitanje ili više njih, pomalo „tanak“.

Bez obzira na dobre ili manje dobre kritike, knjiga je poželjno štivo za znanstvenike koji se bave razdobljem Drugoga svjetskog rata i neposrednoga poraća na području Jugoslavije, kao i za sve ljubitelje povijesti kojima je ova tematika zanimljiva.

Ivan Žagar

Bojan Dimitrijević, *Bitka za Trst 1945.-1954.*, Zagreb: Despot Ininitus, 2014., 272 str.

Bitka za Trst 1945.-1954. Bojana Dimitrijevića obrađuje Tršćansko pitanje od njegova početka 1945. do završetka 1954., kada je predstavljalo gorući problem talijansko-jugoslavenskih odnosa i jednu od žarišnih točaka hladnoratovskoga svijeta. U predgovoru je najavljeno da je knjiga autorov „pokušaj da ponudi koherentnu priču o tršćanskoj vojno-političkoj krizi koja je obilježila prvo desetljeće socijalističke Jugoslavije, pa tako i Hrvatske, i susjedne Italije“, odnosno „svojevrna studija slučaja kako se tadašnja